

FAKTORI KOJI UTIČU NA POLOŽAJ VOJNIKA U NAŠOJ ARMII

I

Misao druga Tita, izražena još u vreme rata, da su borci najveća naša dragocenost i da je osnovna dužnost starešina da se brinu o njihovim životnim uslovima u svim prilikama — stalno je bila moto u radu komandi, starešina i partijskih organizacija na razvijanju i jačanju Armije. Zahtev druga Tita nije bio samo potreba koju je nametao rat i, kasnije, posleratni zadaci u izgradnji Armije; on je proizlazio iz suštinskih odlika naše armije, odgovarao je njenom novom duhu i pogledima na ulogu čoveka u socijalističkom društvu.

Može se reći da u malo slučajeva drug Tito, govoreći o zadacima naše armije, nije ukazivao i na to kako treba gledati na vojnika sa stanovišta stručne i političke nastave, brige o materijalnom položaju vojnika, o režimu života u kasarni, uvek naglašavajući značaj našeg ratnog iskustva u tom pogledu i polazeći od nove uloge koju čovek ima u našem, socijalističkom društvu, pa prema tome i u Armiji.

Kao ilustracija nastojanja da se u našoj armiji odredi i ostvari adekvatan položaj vojnika, položaj koji će biti u skladu s našim društvenim razvitkom i potrebama Armije, mogu da posluže mnoga mesta u radovima druga Tita.

Mnoge citate i izvode bilo bi lako, u istu svrhu, uzeti iz referata, članaka i intervjuja i drugih starešina naše armije. Svi bi oni potvrdili u osnovi istu misao o tome da je »razvoj socijalističkih društvenih odnosa u našoj zemlji postavio i odnose u Armiji na nove temelje«¹ i, u vezi s tim, da treba podsticati »angažovanje vojnika u njihovom životu i radu, jer to predstavljaju zaista kvalitativan skok u unutararmijskom životu«, budući da se tako »učvršćuje jedinstvo Armije i podiže njena bojna gotovost na viši stepen«.²

Baš takvo insistiranje na brizi o problemima koji su u vezi sa životom i položajem vojnika obavezuje na stalno njihovo izučavanje, na napore u iznalaženju rešenja koje će dati najbolje rezultate, ali i na kritičku analizu mera koje se primenjuju.

Odatle treba poći i kad se traži odgovor na pitanje u čemu je aktuelnost tematike o položaju vojnika u nas. Kako god mi sa uspehom izvršavali postavljene zadatke u regulisanju položaja vojnika, život će nametati stalno nove probleme, pa će to zahtevati ponovno izučavanje. Uzmimo primer s odnosima između vojnih lica, koji su, u određenom smislu, suštinski izraz toga kakav je položaj vojnika i o kojima se, nesumnjivo, među nama mnogo raspravlja. Međutim, verovatno će malo ko iz toga izvući zaključak kako u vezi s odnosima nema šta više da se diskutuje — pošto je sve dobro rešeno i pošto nema problema. Jer u odnosima među ljudima, kao što je i u životu uopšte, rađaju se uvek nove pojave koje nije bilo moguće predvideti propisom, stavom na partijskom sastanku i sl., pa će iskakati »sporovi« na osnovu kojih će biti potrebno izvlačiti nove zaključke.

Poslužiću se, u vezi sa ovim, još jednim mestom iz referata druga Go-

¹ General Gošnjak: »JNA postoji isključivo radi zaštite i izgradnje socijalizma«, *Narodna armija* od 27. decembra 1956.

² Iz intervjuja generala Gošnjaka, *Narodna armija* od 30. septembra 1960.

šnjaka na prošlogodišnjoj akademiji povodom dvadesetogodišnjice Jugoslovenske narodne armije:

»Razvitak socijalističkih odnosa u našem društvu i zahtevi koje nameću uslovi savremene borbe ističu još više ulogu vojnika i njegovo aktiviranje na raznim područjima života i rada jedinica.

Istaknuta uloga vojnika traži da se još više razvija uloga kolektiva. I u tom pogledu postoji bogata praksa i rezultati u mnogim jedinicama: vojnički kolektiv je postao važan faktor sa znatnim uticajem na sve vojnike, pa i starešine.

Rešavanjem ovih i sličnih pitanja, koja u krajnjoj liniji jačaju unutrašnju monolitnost i borbenu spremnost Armije, predstavlja neprekidan proces, koji je u Armiji bio uvek prisutan, njegovo usmeravanje danas traži još više zalaganje svih faktora, u prvom redu komandi i organizacija SKJ«. (Podvukao V. M.)³.

Nema potrebe ovom dodati bilo šta sem nadovezati se na poslednju misao — o još većem zalaganju u sadašnje vreme. Mislim da bi poziv na još veće zalaganje trebalo shvatiti, pre svega, u tom smislu da se uhodana praksa rada starešina i komandi (i partijskih organizacija) u izvesnom prevaziđe i poboljša metod sagledavanja i izučavanja problema.

U nas se, istina, o odnosima dosta diskutuje. Piše se, takođe, mnogo. No uprkos tome, mislim da se može prihvatiti tvrdnja da nam nedostaje analiza koje bi dublje ulazile u probleme — pronalazile uzroke koji rađaju izvesne deformacije u odnosima ili, pak, koji pogoduju pozitivnim rezultatima u tom pogledu. Angažovanje komandi, partijskih organizacija, vojnih kolektiva na otklanjanju pojava koje su štetile dobrim odnosima u jedinicama bilo

³ General Gošnjak: 20 godina JNA — brošura u izdanju *Narodne armije*.

je katkad suviše jednostrano; ponekad im se prilazilo na stereotipan način, to jest da takve pojave »treba sprečiti«, ne tražeći i ne nastojeći da se, prema mogućnostima, istražuju pravi uzroci koji dovode do njih i koje treba otklanjati. Naravno da je takvo pozivanje na aktivnost bilo neophodno, kao što će i ubuduće to biti. Ali samo na takav način neće se moći postići zadovoljavajuće stanje u pogledu odnosa. Biće potrebno težiti kompleksnijem istraživanju, koje mora uzeti u obzir mišljenja starešina i vojnika, izučiti sa tog gledišta pravila i propise, utvrditi do koje su mere normalna zastranjanja što se u pogledu odnosa između vojnika i starešina javljaju zbog objektivno različnih funkcija koje obavljaju jedni i drugi i sl. Za takva istraživanja biće potrebno utvrditi metode rada, načine dobivanja podataka, izvršiti njihove analize i drugo, što nije sasvim jednostavan i brz proces. Istina, ima pokušaja da se napori pojedinih komandi, uprava i ustanova objedine — a mora se reći da ti napori nisu mali —, međutim, sve to još nije dovoljno.

II

Sasvim je razumljivo da položaj vojnika zavisi od toga kakva prava on ima — uživa li sva politička, lična i druga prava kao i ostali građani ili ne. Ali ma koliko da prava koja su mu zagarantovana zakonom i drugim internim propisima određuju pravni status vojnika, njegov stvarni položaj se ne može njima iscrpiti. S jedne strane, zakoni, pravila i propisi ne mogu nikada sve obuhvatiti i predvideti. S druge, u njihovom sprovođenju može, a ponekad neizbežno i mora, doći do odstupanja. Konkretni materijalni uslovi, sposobnost starešina, kvalitet vojnika, to jest njihov način mišljenja i navike stvoreni u određenoj društvenoj sredini i razni drugi uticaji, jesu faktori koji na određen način daju svoj pečat stvarno-

sti. Ona je, ta stvarnost, nesumnjivo, izvor pravne fiksacije, projicirana je u zakone, propise, pravila i sl., ali je i stalni njihov korektiv. To znači da se u izučavanju položaja vojnika moraju imati u vidu prava koja oni imaju, ali i mnoge druge stvari da bi se njihov položaj ne samo sagledao već i doveo u sklad s potrebama i zahtevima savremenog društvenog kretanja i zadacima koji proizlaze iz potrebe jačanja monolitnosti Armije.

Za izučavanje i utvrđivanje položaja vojnika u miru stoje nam na raspolaganju egzaktni kriteriji — naravno, oslonjeni i na opštu teoriju. Tako egzaktna merila nemamo kada je u pitanju utvrđivanje uloge vojnika u budućem ratu. Ako, na primer, želimo utvrditi kada su rezultati u nastavi bolji: da li onda kada vojnici i sam aktivno učestvuju u nastavnom procesu, ili onda kada je vojnici samo objekat obučavanja — stoji nam na raspolaganju više načina da te rezultate merimo (a ne samo da se služimo pedagoškom teorijom) i onda upoređujemo merenja, njihovom analizom izvlačimo zaključke. Međutim, za utvrđivanje vrednosti inicijative vojnika u eventualnom budućem ratu nemamo tako egzaktnih načina, već tu vrednost utvrđujemo analogijama, a pre svega se služimo iskustvima i predviđanjem uslova koji će, verovatno, biti karakteristični za taj rat. A da li će naše predviđanje biti dobro, tek će ratna stvarnost pokazati.

Kada je u pitanju tematika o položaju vojnika, moramo imati u vidu propise i pravila kojima se taj položaj određuje, ali i stvarno stanje, to jest kako se ti propisi sprovode u život, kako vojnici osećaju svoj položaj, šta o njemu misle i koliko adekvatno nađena rešenja doprinose da vojnici, služeći svoj rok, otkriva i stiče uverenje o povezanosti svojih ličnih interesa sa interesima društva.

Da bi se pravilno sagledao kompleks pitanja o položaju vojnika, vojnikov položaj u nastavi i vaspitanju, u režimu vannastavnog života, njegov materijalni položaj i sl., da bi bila pravilno ocenjena pozitivna nastojanja u jedinicama i stvari koje treba menjati ili bar podvrći ispitivanju — preko je potrebno sagledati osnovne faktore koji određuju položaj vojnika. Uzeo sam u razmatranje ove faktore:

— društvene uslove i položaj čoveka u društvu;

— materijalne mogućnosti društva s obzirom na materijalni standard i razvoj ratne tehnike;

— vojne uslove, to jest kako pripreme za rat i vojna doktrina utiču na položaj vojnika, i

— ulogu subjektivnog faktora.

Iz ovakve podele proizlazi da se pod prva dva podrazumevaju objektivni, a pod poslednja dva subjektivni faktori. Međutim, čini mi se da je opravdano težiti većem broju pojedinačnih faktora, jer će to omogućiti prilaženje temi sa više raznih strana, naravno, nikad ne ispuštajući iz vida njihovu povezanosti i međuzavisnost i ulogu koju u svakom razvoju imaju materijalni činioци.

III

Društveni uslovi, položaj čoveka u našem društvu i položaj vojnika u Jugoslovenskoj narodnoj armiji. Ne samo naša, nego i svaka druga armija ne može da se odvoji od društvenih procesa i promena u društvu, a to znači da i u našem slučaju mora na položaj vojnika u Armiji delovati položaj ličnosti i proizvođača u društvu. Drug Gošnjak u tom pogledu s pravom ističe da je »razvoj socijalističkih društvenih odnosa u našoj armiji postavio odnose u Armiji na nove

temelje«⁴. To je jedna od čvornih misli na kojoj on zasniva izlaganje o moralno-političkom jedinstvu kao značajnom faktoru snage naše armije.

Za poslednjih deset godina od usvajanja osnovnog zakona o upravljanju privrednim preduzećima od strane radnih kolektiva naš društveni i privredni razvoj stalno su u znaku traženja i iznalaženja novih rešenja u odnosima među ljudima, o položaju ličnosti i proizvođača, položaju preduzeća i drugih kolektiva. Sve je to uticalo na definisanje uloge, prava i položaja čoveka u socijalističkom kretanju.

U Programu SKJ tome je posvećeno mnogo pažnje. Proizvođač, kako stoji u Programu, »neizbežno postaje glavno uporište socijalizma« (str. 303), a najviši cilj socijalizma je »lična sreća čoveka« (str. 315). Postavke o čoveku i proizvođaču u našem, socijalističkom društvu jesu jedan od osnova Programa SKJ.

Naravno, ovi stavovi moraju se shvatiti i kao rezultat stanja koje se već razvija u našoj zemlji, ali i kao programski poziv kome treba težiti u budućem razvoju. Drugim rečima, uz misao o položaju proizvođača i oslobađanju ličnosti i čovekova rada treba dodati da se svaka sloboda uopšte i sloboda čovekove ličnosti moraju posmatrati društveno-istorijski, to jest da je svaka sloboda društveno-istorijski uslovljena, a ne apstraktna.

To, takođe, znači da će i svaki onaj koji se bavi položajem vojnika u našoj armiji i ko razmatra kako na njega deluju društveni uticaji i položaj čoveka u našem društvu morati da ima u vidu i pozitivne procese, koji su očiti, i želje koje preda se društvo postavlja, kao akcione parole, ali i drugu stranu, to jest da svi ti procesi nisu dovedeni do kraja.

⁴ General Gošnjak: »JNA postoji isključivo radi zaštite izgradnje socijalizma«, *Narodna armija* od 26. decembra 1956.

Još određenije rečeno, mi moramo imati u vidu da je, na primer, u radničkim savetima preduzeća sa 30 i više radnika 1954. godine bilo izabrano 7,7% mladih ljudi od ukupnog broja njihovih članova, da je taj procenat u 1957. godini u radničkim savetima preduzeća sa 7 do 29 radnika 22,8% članova do 25 godina života.⁵ Iz ovih podataka je očevidno da procenat mladih ljudi koji su uključeni u radničko upravljanje stalno raste. U referatu na VI kongresu NOJ navodi se podatak da u raznovrsnim organima radničkog i društvenog upravljanja i organima vlasti deluje preko 100 hiljada omladinaca i omladinki, to jest da svaki 12. član omladinske organizacije neposredno učestvuje u upravljanju društvenim poslovima. Deo tih mladih ljudi dolazi u Armiju i sigurno je da baš oni koji su neposredno bili uključeni u procese upravljanja društvenim poslovima nose nova shvatanja o ulozi čoveka i proizvođača; međutim, ne samo oni već i velik broj drugih mladića — a ukoliko dalje idemo, utoliko više —, pa čak bez obzira na to da li su bili neposredno uključeni u proces proizvodnje, ili dolaze iz škole, sa sela itd. Za poslednjih deset godina, pod uticajem društvenih i ekonomskih promena u zemlji, a naročito sve razgranatijeg samoupravljanja na svim područjima društvenog i privrednog života, mnoga shvatanja, navike, psihologija ljudi izmenili su se u našoj zemlji, a to znači i u mladim ljudima koji dolaze u Armiju.

No ne sme se zanemariti ni to da među mladim ljudima koji dolaze na odsluženje roka nisu svi takvi, iako se njihov broj iz godine u godinu povećava. Ima mladih ljudi koji su pod raznim uticajima primili i mnoge predrasude, što je plodno tlo za političku nestabilnost, šovinizam i sl. Pored toga, ne smemo zaboraviti na to koliko

nas pritiska zaostalost i primitivizam, iz kojih se u nekim krajevima ili u određenim sredinama ljudi još nisu iščupali. Nije malo ni onih koji u negativnim propratnim i privremenim pojavama našeg društvenog razvoja nalaze uzore za svoja shvatanja, navike i postupke (anarhistička shvatanja, šičardžijska psihologija i sl.). U Armiju dolaze i mladići koji zbog nagle urbanizacije ne samo što nisu dobili mnogo od lika mladog socijalističkog građanina nego su postali prestupnici, sileđžije, koji su po nekoliko puta odgovarali za krivična dela ili se nalazili pred sudijama za prekršaje. Zatim, nije malo ni onih mladih koji pod uticajem sredine (porodične, na primer), ili iz ekonomskih razloga, naročito u krajevima u kojima je ekonomska emigracija dugi niz godina bila prirodan odliv radne snage, pokušavaju da beže ili beže iz zemlje (povratnici). Naravno da će se i negativni uticaji koje ljudi donose iz civilnog života na određen način osećati u jedinicama.

Sagledati sve te pozitivne promene i objektivne teškoće potrebno je i sa gledišta neposrednog rukovođenja ljudima u vodu, četi, ali i u određivanju opštih propisa kojima se reguliše režim života vojnika, u određivanju nastavnog sadržaja i metodskih postupaka u nastavi itd.

Nema potrebe isticati koliko je Armija zainteresovana da razvija pozitivne osobine ljudi, njihove želje da i u vojsci nastave svoju angažovanost na izvršavanju svih zadataka koji proističu iz novog odnosa ljudi prema samima sebi i poslovima društvenog značaja. Ta zainteresovanost, s jedne strane, proističe iz naših, vojnih interesa, a, s druge, ona se nameće pred Armiju kao socijalističku društvenu instituciju čija uloga u vaspitanju mladih ljudi nije mala.

Sa tog gledišta posmatrana, uloga aktivnosti starešina u radu društveno-

⁵ Materijal VI kongresa NOJ, 1958, i Jugoslovenskog pregleda, 1961.

-političkih organizacija u sredinama u kojima žive izvanredno je velika. To je neobično povoljna škola i nezamenljiv elemenat pripreme starešina za funkcije vaspitača mladih ljudi. Nikakve knjige i studije ne mogu zameniti neposredne dodire s društvenim životom, čije tokove treba dobro da poznaje svaki onaj ko je u položaju starešine i vaspitača.

O uticaju materijalnog faktora na položaj vojnika u našoj armiji. Logično je da se razvoj naoružanja i ratne tehnike ne može posmatrati izolovano od razvoja materijalnih snaga društva. To je dobro poznata tvrdnja, o kojoj su pisali još klasiци markizma. Engels ju je formulisao na primeru pronalaska baruta i upotrebe vatrenog oružja, za koje kaže da »nipošto nije bilo proizvod sile, nego proizvod industrijskog, tj. privrednog napretka«. Zato mislim da treba uzeti u obzir koliko na položaj vojnika ima uticaj celovito shvaćen materijalni faktor, to jest materijalne mogućnosti društva. To je, izgleda, opravdano utoliko pre što za položaj vojnika u Armiji moraju biti od isto tolikog uticaja opšti materijalni standard kao i tehnika i naoružanje. Prirodno je da će materijalno bogatstvo društva biti presudan faktor za određivanje materijalnog položaja vojnika. Armija neke nerazvijene zemlje može biti naoružana savremenim naoružanjem iz tuđih skladišta, ali se materijalni položaj vojnika te zemlje sigurno neće izjednačiti s položajem vojnika zemlje koja je dala naoružanje. Ali da će kvalitet i vrsta naoružanja i tehnike uticati na materijalni položaj i snabdevenost vojnika, i to izgleda normalno. Uprošćeno rečeno, opanak i tenk, izgleda, ne mogu zajedno, kao što ni konjanik nije mogao bez čizama ili slične obuće, a sa šiljkanima na nogama mogao se boriti

vojnici kome je puška ili rogulja u ruci. (Naravno, to ne znači da zemlja koja je u materijalnom pogledu zaostala i nerazvijena ne može uspešno voditi odbrambeni rat.) Očito je da je tu posredi uzajamna veza, pa to zahteva da se obe strane imaju u vidu.

Sem toga, treba pomenuti da se u svim rešenjima koja se tiču vojnika (njegove hrane, smeštaja, odeće i obučee, nastave, naoružanja, uslova da zadovolji svoje kulturne potrebe ili koji mu omogućavaju bavljenje sportom) mora imati u vidu kakva materijalna sredstva stoje na raspolaganju u armiji, kolika je sredstva moglo društvo da odvoji za potrebe armije. Mnoge želje o eventualnom poboljšanju uslova života vojnika mogu sasvim lepo da izgledaju, ali ako nisu zasnovane na stvarnim materijalnim mogućnostima, one će i dalje ostati samo — želje. Ko se god upušta u razmatranje bilo koje strane materijalne obezbeđenosti vojnika, mora imati u vidu da li će izdaci koje to rešenje zahteva dovesti do nestašice i poremetiti ravnotežu na nekom drugom području.

U poslednje vreme, na primer, bilo je u nas dosta predloga komandi da bi se poboljšao kvalitet hleba za vojnike, da se jedinice snabdevaju hlebom iz civilnih pekara. Ali naši materijalni organi su izračunali, apstrahujući problem koji bi tada nastao oko obuke pekara za ratnu armiju, da bi prelazak na snabdevanje od privrednih preduzeća hlebom povećao sadašnje izdatke za preko jednu milijardu dinara⁷, a to je veoma veliko povećanje. Postavlja se pitanje na kojoj strani te uštede treba stvoriti. Neće li one otvoriti nove probleme u pogledu stanovanja vojnika, vojničke odeće ili obuće itd. Samo ako se ima u vidu celina problema, moguće je sa sigurnošću diskutovati i predlagati neka nova rešenja.

⁶ F. Engels: *Anti-Diring* — Teorija sile.

⁷ Koliko je ovaj proračun tačan, nisam u mogućnosti da kažem. Izgleda neverovatan.

Zatim, treba imati u vidu još jedan momenat. Bez obzira na to kakvim materijalnim sredstvima Armija raspolagala, sva rešenja o materijalnom zbrinjavanju vojnika ne smeju mnogo odstupati od opšteg društvenog proseka, ni u smislu da su iznad njega, niti da znatno zaostaju. I u jednom i u drugom slučaju pojave bi se štetne posledice, pre svega moralne prirode u narodu, a i među vojskom.⁸

Zahtevi koje u određivanju položaja vojnika postavlja naša doktrina. Naša shvatanja, kada su u pitanju zadaci koji se postavljaju pred ljudski faktor uopšte (kao jedan od faktora koji deluje u svakoj oružanoj borbi), veoma su jasna. Ako se pođe od toga da naša zemlja može voditi samo pravedan, odbrambeni rat, rat kojim će se braniti vitalni interesi svih naših naroda, neminovno se nameće zaključak da će svaki građanin na određeni način učestvovati u oružanom otporu protiv agresora. Iz toga proizlazi potreba visokog morala i moralno-političkog jedinstva pripadnika oružanih snaga i celog naroda, što je pretpostavka uspešne borbe protiv nadmoćnijeg agresora, a isto tako potreba masovne obučenosti koja mora uticati na poboljšanje kvaliteta žive sile u celosti, a naročito starešinskog kadra.

U savremenom ratu vojnik neće imati sigurnu pozadinu. Vrlo često će biti podvrgnut iznenađenju, naglim promenama situacije, odsecanju, okruženju. Dejstva će se razvijati manje-više neprekidno, bez operativnih pauza, i danonoćno. I tako dalje. Sve te i druge vojne karakteristike savremenog rata postavljaju pred vojnika nove zadatke. On će biti izvrgnut dosad nepoznatim fizičkim i psihičkim naporima. Da bi ih izdržao, mora biti svestrano obučen i pripremljen.

⁸ Približni izdaci na narodnu odbranu u našoj zemlji iznose oko 10% ukupnog nacionalnog godišnjeg dohotka po glavi stanovnika.

Najveća samostalnost i inicijativa, a to je sve očitiji zahtev koji nameću karakteristike eventualnog rata, mogu se zasnivati samo na visokoj sposobnosti i spremi starešina i oficira (naravno, i na njihovim visokim moralnim i političkim kvalitetima). Na bojnopolju i vojnik postaje sve samostalnija i odgovornija ličnost. On će često morati sam da donosi odluke. Još rastresitiji borbeni poredak, kakav zahtevaju savremeni uslovi borbe, povećanje vatrene i udarne moći vojnika, povećanje brzine itd. — sve to zahteva drugačiji materijalni i pravni status, stabilno moralno-političko i psihološko stanje, koji će rezultirati odgovarajućim efektima u ponašanju vojnika na bojnopolju.

Može se konstatovati da položaj vojnika u savremenom ratu postaje nesravnjivo teži nego u prošlim ratovima i, u isto vreme, mnogo odgovorniji.

Naš opštenarodni rat, rat za odbranu nezavisnosti zemlje, nije izuzetak u tome pogledu. Položaj vojnika u takvom ratu neće biti lakši. Naprotiv, u mnogo čemu on će biti teži. Mi ćemo, verovatno, u svakom slučaju biti primorani da rešenje tražimo u pojačanoj ulozi brojnije žive sile, naoružane konvencionalnom tehnikom, ali u takvom obliku rata i preko takvih formi dejstva koji će našu živu silu dovesti u objektivnu mogućnost da uspešno parališe značajnu prednost agresora u tehnici i dr. Ne ulazeći šire u te probleme treba ukazati samo na to da ćemo morati tražiti specifična rešenja u kojima će ljudski faktor moći ispoljiti sve svoje vrednosti.

Vojnik u ratu koji bismo mi vodili moraće svojim naprežanjem i veštinom da nadoknađuje naše tehničke nedostatke. Česti pokreti, veliki obim radova, maskiranje, stalna borbena ak-

tivnost, noćna dejstva, preodolevanje vatrenih udara, otpornost protiv tenkovskih napada itd. — zahtevaće vojnika visokog kvaliteta. U takvom ratu teško da bi bilo kompenzacije eventualnoj slabosti vojnika. Pored toga, rat koji bismo vodili naročito će potencirati potrebu pojačane inicijative, odgovornosti i snalažljivosti vojnika. To zahteva i takav politički profil prosečnog vojnika koji će biti kadar da bude subjektivna snaga opštenarodnog rata.

Analiza bi se mogla nastaviti i u pogledu mnogih drugih elemenata. Mogao bi se posebno razmotriti položaj vojnika u frontalnim dejstvima, posebno u dejstvima u pozadini. Položaj vojnika može biti predmet analize i s gledišta vremena kao faktora rata itd.

Već iz ovo nekoliko zahteva nameću se mnogi zadaci koji se moraju imati u vidu pri mirnodopskom radu s vojnicima u Armiji. O tim zadacima, kao što se videlo i u ranije navedenim mestima, vrhovni komandant je često govorio. On ih je posebno naglasio i u prošlogodišnjem intervjuu povodom dvadesetogodišnjice Jugoslovenske narodne armije:

»Čovjek je bio i ostaje osnovni faktor naše odbrane, pa zato i odnos prema njemu mora da bude pravilan i da ga podstiče na izvršavanje zadataka. Starješine treba sve više da stavljaju vojnike u položaj u kome će dolaziti do izražaja njihova stvaralačka snaga, samostalnost i inicijativa — osobine koje su od naročite vrijednosti za svakog pripadnika naše socijalističke armije. Ovako izmijenjen položaj vojnika povećava i ulogu vojnih kolektiva; oni sve više postaju oslonac vaspitne aktivnosti u našim jedinicama.«⁹

Međutim, to ne znači da je u nas položaj vojnika, koji logično proizlazi

⁹ Intervju druga Tita povodom dvadesetogodišnjice JNA, *Narodna armija* od 22. decembra 1961.

iz zahteva kakve nameću naša shvatanja o karakteru eventualnog rata, i koji je u skladu s našim društvenim uslovima, do te mere adekvatno formulisan da nema šta da se menja u praksi u jedinicama. Takva naša shvatanja i naš dinamički društveni razvoj, uostalom, postavili su na dnevni red mnoge ozbiljne probleme za koje nije moguće naći rešenja u tradicionalnim okvirima mišljenja; postavlja se dosta novih problema, pa to zahteva novo prilaženje dosadašnjoj praksi u jedinicama, u načinu obuke vojnika, u rukovođenju ljudima, u tretiranju mnogih strana života vojnika. (Da ostanem samo na problemima koji se tiču vojnika, što, međutim, pretpostavlja i druge izmene koje se odnose na shvatanje i obučenosť starešina, na materijalno obezbeđenje itd.)

Naravno, potrebno je vreme da se već uvrežena praksa i shvatanja izmene, da se savladaju otpori koji imaju i objektivnu i subjektivnu stranu. Možda je i na ovom mestu korisno napomenuti da je vojska po svom načinu života i unutrašnjem ustrojstvu specifična organizacija, naročito u pogledu odnosa i prevashodnog zahteva za striktnim izvršavanjem naređenja pretpostavljenih. Društveni odnosi u zemlji, mada se uvek ogledaju u armiji, nisu nikad istovetni sa odnosima u armiji. Novi odnosi u društvu nastaju u proizvodnji, a vojska ne učestvuje neposredno u njoj, i zato treba izvesno vreme da se oni, modifikovani prema potrebama unutrašnjeg života oružanih snaga, ispolje i u vojsci.¹⁰

Na to utiču i neki drugi faktori. Na primer, naša armija, kao oslonac na-

¹⁰ U revoluciji, međutim, proces može da teče drugačije. Armija tada može da bude ne samo oružana snaga kršenja starog poretka, već samim tim što ruši stare odnose — nosilac novog. U određenom smislu, to nam potvrđuje primer našeg narodnooslobodilačkog rata. Naši partizanski odredi, Narodnooslobodilačka vojska i, na kraju, Jugoslovenska armija bili su u izvesnom smislu i škola i kovačnica novih odnosa, koji će tek s izgradnjom socijalizma dobiti svoju potvrdu.

rodne odbrane zemlje, mora biti neprekidno spremna da stupi u dejstvo. (Time ne želim reći da je samo Armija dužna da bude uvek spremna, taj zadatak se postavlja i pred celu zemlju, ali razlika je, ipak, očita.) Takav zahtev o neprekidnoj spremnosti pretpostavlja stanovitu stalnost, to jest stanje koje ne trpi suviše često izmene. A to onda zahteva da se i neophodne izmene moraju vršiti ne samo na svojevrsan način već i nešto sporije.

Međutim, ne bi trebalo da taj problem predstavlja za nas veliku teškoću. Naša armija je ponikla u revoluciji. Njeni kadrovi su se na vlastitoj praksi učili da smelo rešavaju probleme. Sem toga, naša društvena stvarnost daje izvanredan impuls smelom prilaženju problemima i pruža pouku o potrebi brzog oslobađanja od tradicionalnih shvatanja prevaziđenih savremenim kretanjem.

Na osnovu onoga što je rešeno o zadacima koje naša shvatanja o eventualnom ratu nameću u pogledu priprema i kvaliteta žive sile, to jest u pogledu obučenosti, veštine, psihičke i fizičke spremnosti, moralne i političke svesti vojnika, proističe ovaj zahtev: vojnik treba da je individualno stručno i politički pripremljen i moralno čvrst i da je spreman na samostalnu aktivnost. To znači da je celokupnu vaspitnu praksu i način obučavanja u našim jedinicama, zatim vreme i uslove rada van nastave potrebno podesiti tako da oni osiguravaju optimalne mogućnosti »u kojima će dolaziti do izražaja vojnike stvaralačke snage, samostalnost i inicijativa, osobine koje su od naročite vrednosti za svakog pripadnika naše socijalističke armije« (Tito).

Nije dovoljno samo ukazivati na to da će vojnik u eventualnom budućem ratu morati samostalno da se snalazi u različnim borbenim situacijama, da će morati da bude samostalan u svojoj

aktivnosti i da će od toga zavisiti život ljudi, a u vreme obuke u celokupnom životu u jedinicama ne omogućavati mu da ispoljava samostalnost da bude aktivan i inicijativan.

»Može se postaviti pitanje da li je sve postignuto time što je naš vojnik postao svestan potrebe izvršenja svih naređenja, potrebe čvrste discipline itd., drugim rečima, da li mi možemo u potpunosti biti zadovoljni ili ne što smo postigli da je naš vojnik postao svestan svih svojih obaveza u Armiji. Vojnik će ipak biti samo pasivan izvršilac naređenja svojih pretpostavljenih ako za sve mora čekati da mu se naredi. Postavlja se pitanje da li mi u našoj armiji činimo sve u pogledu razvijanja inicijative naših vojnika i naših potčinjenih uopšte. To je jedno od vrlo važnih pitanja. Eventualni budući atomski rat zahtevaće u tom pogledu mnogo više nego dosadašnji ratovi. Rastresitiji raspored jedinica imaće za posledicu slabljenje uticaja komandi, što će se moći nadoknaditi jedino inicijativom nižih starešina, pa i samih vojnika. Zato je već sada, u miru, vrlo važno da se starešine i vojnici tako vaspitavaju kako bi bili sposobni, ako to ustreba, da se sami snađu bilo u kakvoj teškoj situaciji. Osnovno je da se pripadnici Armije već sada navikavaju i da se u Armiji kultiviraju inicijativa kao jedna od navika i vrlina koja će doprineti većoj vojnoj sposobnosti naše Armije, i u tom pogledu mi imamo mnogo da učimo iz vremena narodnooslobodilačkog rata, u kojem je samoinicijativa najnižih starešina i vojnika bila na najvišem nivou.«¹¹

Podvrgavati praksu kritičkom razmatranju sa ovog gledišta preko je potrebno, ali se pri tome valja držati principa da se pri traženju novih rešenja mora biti dovoljno smeo, no isto tako se ne sme zatrčavati, ne sme se ići ispred objektivnih mogućnosti.

U izvesnom smislu kao primer zaostajanja u tom pogledu, pa prema tome i zadatak na kome treba raditi, je-

¹¹ Intervju generala Gošnjaka, *Narodna armija* od 30. septembra 1960.

ste režim vannastavnog života pitomaca i položaj pitomaca van nastave, pa i u nastavi uopšte. Mada se u poslednje dve godine dosta toga u školama izmenilo, izgleda da treba još dosta učiniti, prelomiti još mnoga stara shvatanja o potrebi da se pitomcima sve isplanira i predvidi u radu zato što onda to, tobože, garantira da će se postići najbolji uspeh (predviđeno vreme za učenje koje moraju poštovati svi pitomci; težnja da se odgovori pitomaca kreću samo u okvirima onog što je napisano u pravilima i udžbenicima). Takva praksa, verovatno, neće mnogo doprineti formiranju inicijativnih, samostalnih starešina, i mnogi naši zahtevi mogu ostati samo želja, ma kako mi lepo govorili o potrebi inicijative i samostalnosti. Ako se sva aktivnost pitomaca svodi samo na učenje i postupanje po tačno isplaniranom dnevnom redu; tada se, istina, može postići dosta na usvajanju određenih navika i njihovom mehaničkom ispunjavanju (što ne treba potcenjivati ni ubuduće), ali ne i na razvijanju samostalnosti, samopouzdanja i samouverenosti, što je, izgleda, ipak značajnije kao osobina mladih, budućih starešina.

Pitomac M. S., iznoseći utiske o nastavi, kaže sledeće: »Tako je neophodno da nastava bude jednoobrazna i sistematična, mislim da je prepuna formalizma i klišeja: tema, cilj teme, pojam, definicija, pitanja 1, 2, 3 — znate na šta mislim. Tako je za svaki predmet, nema varijacija zbog prirode predmeta. Ta klišeiranost dovodi do toga da se gubi vreme na stvari koje su same po sebi jasne. Vojne knjige su prepune tautologija, suvišnih ponavljanja, često iz potrebe da se kaže sve što se može reći — prost predmet bude iskomplikovan. Više se drži do doslovnosti formulacija u odgovorima slušalaca nego do samog smisla, što dovodi do učenja napamet, bez razmišljanja. MPV je koristan predmet, ali bi bio

još korisniji kada bi se nastojalo da ljudi nauče da misle u okviru tog predmeta, a ne da znaju da određenim redom ponove nastavnikove formula-cije«. ¹²

Sličnih primera ima još više kada je u pitanju rad s vojnicima. Ispitivanja 483 vojnika pokazuje da 30,6% vojnika izjavljuje, kada daje mišljenje o nastavi, da ima mnogo ponavljanja. Zanimljiva je struktura odgovora s obzirom na školsku spremu i zanimanje vojnika. Takav odgovor dalo je od vojnika do 4 razreda osnovne škole: (zemljoradnici 16,8%, radnici 22,8%) 19,1% ili jedna petina; od vojnika sa 5 do 8 razreda škole: (zemljoradnici 35,8%, radnici 32,8%) 33,9%; od vojnika sa 8 ili više razreda 50% odnosno polovina ¹³. Očito je da ukoliko su u pitanju vojnici sa više škole, utoliko procenat odgovora da ima mnogo ponavljanje raste.

U određenoj vezi sa ovim problemom je pitanje kako da se starešine postave u razvijanju određenih osobina, veština i navika vojnika za vreme služenja roka. Praksa u jedinicama govori da to nije dovoljno izdiferencirano. Izgleda prirodno da se moraju praviti razlike koje osobine, navike i slično imaju naročiti značaj u osposobljavanju vojnika. I prema tome odabirati metode i sredstva kako da se to u radu postigne. Tako će se ređe dešavati pogreške u praktičkom radu: da se, na primer, sa jednako mnogo zalaganja i napora, i vremena koje je potrebno za to, radi na stvaranju navika iz lične higijene, oblačenja i slično —

¹² Da je M. S. dobronameran (član je SKJ) i da dovoljno široko gleda na probleme sa kojima se sreo u školi, iako kaže da piše o stvarima koje se mogu videti samo iz »vojničke kože«, vidi se po priznanju da: »nikada za pet meseci nisam više naučio i sabrao iskustva. Organizacija života i rada je bila tako dobra da je izvučila iz nas maksimum. Imam poverenje u ono što sam naučio, verujem u snagu naše armije.

¹³ Ispitivanje je izvršeno od 12. do 14. aprila 1962. u četiri garnizona. Ispitivanje je sprovedla Uprava za MPV i interno nosi naziv SV-37.

što takođe zaslužuje pažnju starešina —kao i na stvaranju navika u vršenju vojne službe (tačno i brzo izvršavanje naređenja, naročito na taktičkim vežbama, svesno vršenje službe dežurstva, strażarske službe itd.). Ponekad se, na primer, pojednako oštro vojnici kažnjavaju za propuste neurednog odevanja i za kršenje naređenja, što nije logično. Izvesne navike i osobine koje inače treba da ima svaki građanin ne treba kod vojnika stvarati istim sredstvima kao kad su u pitanju neke druge osobine koje su od većeg značaja za vojnu službu.

Mada se na primerima koje sam pomenio relativno lako i brzo može utvrditi u čemu su slabosti, pa i gde treba tražiti rešenje, u mnogim sličnim slučajevima nije moguće naprećac odgovoriti na pitanje koje stvari u praksi i propisima u vezi sa položajem vojnika treba menjati, a koje naša shvatanja postavljaju kao jasan zahtev. Jasno je da osnovno merilo svih rešenja o položaju vojnika mora biti koliko ona doprinose jačanju naše armije, ali samo pažljivo izučavanje (i proveravanje u praksi) može dati odgovor na pitanje kada će ona to stvarno i biti.

Subjektivni faktori i položaj vojnika. Ulogu subjektivnog faktora moguće je raščlaniti: prvo, na određivanje stavova i formulisanje pravila i propisa o položaju vojnika; drugo, na praktičku delatnost starešina u rukovođenju i nastavi; i treće, na to koliko kvalitet i osobine vojnika utiču na određivanje njihovog položaja.

Najpre nekoliko reči o neposrednom radu starešina s vojnicima. Interesantni su u vezi s tim neki navodi iz pomenutog pisma pitomca M. S.: »Uopšteno govoreći, oficiri su me oduševili svojom vojničkom kompletnošću, sigurnošću u poznavanju vojne nauke, radnim navikama, požrtvovanošću, velikim ambicijama. U radu sa nama postizali su različite uspehe. Ti uspehi često ne

zavise od njihove stručne sposobnosti, nego i od ličnosti... Često se ne sprovodi duh naređenja, nego slovo... Najveće uspehe postižu oficiri koji su stabilne ličnosti, sigurni u svoju karijeru, znanje. Ponašaju se prirodno, ne stvaraju nepotrebnu paniku, uspostavljaju prirodan autoritet, pretnja im nije sredstvo za održavanje discipline. Prirodnim autoritetom postižu jednu vrlo važnu stvar — vojnici njihova naređenja izvršavaju sa zadovoljstvom; kod njih se ne 'služi vojska'.

Navešću još jedan primer iz ispitivanja vojnika upitnikom SV-37. Vojnicima je postavljeno pitanje: »Jesi li se, možda, osećao uvređenim nekim postupkom i stavom starešine prema tebi?« Odgovor se tražio posebno za komandira odeljenja, četnog starešinu, komandira voda i čete, a mogao je da glasi: često, ponekad, nikad. Ukupan procenat odgovora u odnosu na komandira voda i čete su sledeći:

	Često	Ponekad	Nikad
Komandir voda	9,9%	27,5	48,8
Komandir čete	11,5%	21,1	50,9

Bez obzira na to što je u ova tri primera ispitivana samo jedna strana i ne zna se šta o svakom od ovih slučajeva misle i starešine (tada bi, naravno, slika bila potpunija i objektivnija), bez obzira na rezerve koje treba imati kad su u pitanju oba ispitivanja, pa i mišljenje koje iznosi pitomac M. S. (u svima njima može biti dosta subjektivnog) — ipak bi bilo teško osporiti da ovi primeri ne pokazuju da starešine ne rade na isti način u približno istim prilikama i da odatle proizlaze različita mišljenja vojnika o njima. Naravno, nije u svakom slučaju u pi-

tanju subjektivno shvatanje starešina. Često se, u vezi sa ovim, pojavljuju i drugi objektivni razlozi (kvalitet ljudstva, prilike u garnizonu, uticaj pretpostavljenog starešine, opšta aktivnost organizacije SKJ). Te razlike u postupcima starešina moraju, na određen način, uticati na položaj vojnika i na to kako vojnik svoj položaj u vojsci subjektivno doživljava.¹⁴

To, s jedne strane, znači da pri utvrđivanju položaja vojnika nije dovoljno poznavati samo propise i pravila, već konkretnu praksu u jedinicama. Mislim da utisak koji lično nosim o primeni Pravila o vojnoj disciplini nije pogrešan. Pravilo o vojnoj disciplini nije se menjalo od 1950. do 1955. godine. Međutim, njegova primena u različnim jedinicama je u to vreme ponekad bila takva, zbog razlike u shvatanjima o vojnoj disciplini, kao da su bila u pitanju dva različna pravila.

S druge strane, to veoma ozbiljno ukazuje na potrebu primene takvih objektivnih metoda u sticanju pregleda nad praktičkom delatnošću, jer su izveštaji koji se pišu komandama i partijskim organizacijama, i pored svih nastojanja, obojeni subjektivnim shvatanjima, koja će samo uz ostale izvore biti sigurniji oslonac pri donošenju odluka u raznim pitanjima o položaju vojnika.

Na kraju, nameće se kao stalan zadatak — na koji se i dosada mislilo — da se starešine obezbede sa dovoljno materijala koji bi osigurali jedinstvene poglede na sva krupna pitanja, a među njima su i osnovni problemi o položaju vojnika Jugoslovenske narodne armije.

U razmatranju koliko postupci starešina, na osnovu opštih propisa ko-

¹⁴ Ima jedna zanimljiva Frunzeova misao: »Vojnik je dobar kad u njemu, pored društvenog karaktera svesti, živi njegova sopstvena ličnost«. Vidi A. A. Kosjukov: *Vojnopedagoška gledišta Frunzea* — Moskva, 1960, str. 90.

jima je regulisan položaj vojnika, utiču na njegovu konkretizaciju i šta sve takva praksa uslovljava, zatim u razmatranju zadataka koji se u vezi s tim nameću — moraju se imati u vidu i mnogi drugi momenti. Tu dolaze već pomenuti rad starešina u društvenim organizacijama, način školovanja (režim u školama, materija koja se izučava, pa i kvalitet nastavnika), naročito oficira koji su posle rata stupili u akademije, prosečna dob starešina koje neposredno rade s vojnicima, vreme koje im stoji na raspolaganju za lično usavršavanje, opterećenost službom itd. Sve su to značajne stvari, ali dovoljno poznate, pa nije potrebno više nego ih samo spomenuti.

Drugo. Kada se, međutim, govori o ulozi subjektivnog faktora, u ovom užem smislu, ne treba izgubiti iz vida da su i sami vojnici određen činilac koji nije bez uticaja na određivanje njihovog položaja.¹⁵ Ako je tačno da se može utvrditi sve veća uloga čoveka u društvu uopšte, prirodno je da će to

¹⁵ F. Mering u *Sedmogodišnjem ratu* pominje lovački puk kojim je komandovao pukovnik Jork, jedini puk koji je posle poraza kod Jene nešto pokazao i uspešno se tukao sa Francuzima kod Altenauna i Varena. Taj lovački puk organizovao je još Fridrih Veliki u šleskim ratovima kao lako pokretnu jedinicu i bio je sastavljen ne od najamnika ili kmetova, već od »ljudi koje njihov lični interes vezuje za zastavu«. Sastojao se od šumara i šumarskih činovnika koji su i sami, služenjem u puku, očekivali zapošljenje kakvo su imali njihovi očevi.

Mering navodi da je Jorkov lovački puk za vreme mira služio za podsmevanje »svim Fridrihovim čizmama«, jer se takvim ljudima nije mogao batinama uterati paradni korak, i da se sam Jork (»oficir stare škole«) teška srca primio komande. Zatim Mering kaže: »Ali pošto je (Jork) bio ambiciozan i sposoban oficir, praktično iskustvo svakodnevnne službe naučilo ga je da će od te trupe moći da načini nešto samo pod uslovom da se prema njoj ophodi sa razumevanjem i da je obuči dejstvovati u rastresitom borbenom poretku. Društveno biće vojnika određivalo je vojničku svest oficira« (F. Mering: *Ogledi iz istorije ratne veštine, Vojno delo*, str. 122).

Ovaj primer mogao bi se komentarisati sa različnih gledišta; međutim, za mene je značajan zaključak o tome od kakvog je značaja društveno biće vojnika u određivanju položaja vojnika. Vojnički sastav koji se razlikovao od najamnika i kmetova nametao je, i u vreme mira i u vreme rata, tretman koji je bio različit od uobičajenog — pa i kada je u pitanju oficir »stare škole«.

morati da se ogleda i u sve većoj ulozi koja se namenjuje vojniku u Armiji. Drugim rečima, društveni položaj i svest vojnika, njihove navike i znanje moraju uticati na određivanje njihovog položaja. (Naravno da ulogu subjektivnog faktora, pa i u slučaju kada posmatramo koliko vojnici sami utiču na svoj položaj, ne smemo posmatrati odvojeno od ostalih činilaca, jer ni jedan od faktora koje sam spomenuo ne deluje sam za sebe.* I u ovom slučaju vredni u osnovi isti odnos kao i kada posmatramo ulogu subjektivnog faktora u društvenom razvoju uopšte. Društveni razvoj u osnovi teče, kako i istorija pokazuje, nezavisno od volje, želje i svesti ljudi. Međutim, to ne isključuje ulogu svesnog faktora, niti govori da je ona mala. Odavno je usvojeno gle-

vanjem prave prirode rata, otkrivanjem zakonitosti u rukovođenju ljudima, sagledavanjem prirode odnosa i discipline, procesa vaspitanja i obuke itd. — utoliko će se naći povoljnija rešenja u određivanju položaja vojnika i ljudi će — starešine i vojnici — biti u povoljnijem položaju da ta rešenja sprovedu u život.)

Sa tog gledišta mogu biti zanimljivi uporedni podaci o zanimanju i naobrazbi naših vojnika iz 1952. i 1961. godine:

Kao što tabela pokazuje, za devet godina sastav vojnika koji dolaze na služenje vojnog roka je u pogledu strukture zanimanja i školske naobrazbe pretrpeo izmene. Porast procenta radnika, učenika (tu su uračunati i studenti) i službenika uslovljen je padom

Godina stupanja u JNA	ZANIMANJE DO STUPANJA U JNA						NAOBRAZBA						Procenat
	radnika	Polj. radnika		učenika	službenika	Ostalih	nepismenih	sa nepotpunom osn. školom	Potpuna osn. škola		sa završenom gimnazijom i ravnom školom	završena viša škola, studije na fakultetu sa završenim fakultetima	
		privatnici	društveni sektor						sa 4, 5, 6 razreda	sa 8 razreda			
1952.	33,80	51,95	6,30	2,63	3,96	1,36	3,53	9,78	78,50	5,38	2,38	0,43	%
1961.	35,80	53,70	1,75	2,90	4,95	0,90	1,96	5,37	57,74	7,18	2,84	3,40	%

NAPOMENA: U rubrici »naobrazba« za 1961. god. nisu uneti podaci za sve kategorije.

dište da ona raste srazmerno povećanom saznanju i otkrivanju zakona društvenog razvoja, odnosno njihovom ovlašivanju od strane ljudi. To znači kada se vratimo na našu temu, ukoliko se više otkrivaju zakonitosti koje uslovljavaju položaj vojnika — sazna-

procenta poljoprivrednih radnika (seljaka); kada se ukupno uzme procenat za obe kolone seljaka (privatnika i na društvenom sektoru), smanjenje iznosi 2,56%. Šteta je što podaci ne omogućuju pregled ne samo po zanimanju nego i po mestu stanovanja. To bi, mo-

žda, unelo nešto više svetlosti u stvarni odnos u broju radnika i seljaka, koji je, inače, malo zamagljen zahtevom da se pod opštim imenom poljoprivrednog radnika smatraju privatnici (seljaci) i oni koji su zaposleni na društvenom sektoru u poljoprivredi.

Mada cifre u pogledu nepismenih ne izgledaju baš pouzdane — mislim da je procenat nepismenih bio veći i 1952, a i 1961. godine —, ipak ostali podaci veoma reljefno ocrtavaju, s jedne strane, oštro smanjenje procenta vojnika koji imaju manje od 4, odnosno 8 razreda osnovne škole, uz povećanje onih koji su završili potpunu osnovnu školu, zatim gimnaziju, studiraju ili su završili fakultet.

Takva izmena strukture vojnika koji dolaze na služenje roka u određenom smislu zahteva da se stalno preispituju rešenja o načinu obuke, opštem tretmanu, režimi života u kasarni, kulturno-zabavnom životu itd., ali i oni sami, navikama i novim osobinama po kojim se iz godine u godinu razlikuju generacije vojnika, utiču na mnoge stvari od kojih zavisi njihov položaj u vojsci.

Mislim da se u vezi sa ovim može staviti napomena na jednu krilaticu koja se, ne baš retko, čuje u diskusijama među nama. Kaže se: kakav komandir, takva jedinica (vod, četa). U određenom smislu, to je tačno. Od komandira čete, na primer zavisi kakva će mu biti nastava u jedinici, drugarstvo među vojnicima, međusobni odnosi, unutarnji red, služba dežurstva, disciplina, da li će se kod njega, kako je rekao pitomac M. S., »služiti vojska« ili izvršavati naređenja svesno i sa voljom itd. Međutim, ako je samo to rečeno, onda to još nije cela istina. Jer sve to što je nabrojano zavisi i od drugih starešina (komandira odeljenja i vodova), ali umnogome i od vojnika, od njihovih pojedinačnih kvaliteta, od aktivnosti komunista itd. Dakle, bolje

je reći — kakav starešina (starešine) i vojnici, takva i jedinica. I što više produbljujemo naša shvatanja o ulozi vojnika, ni najmanje ne umanjujući odgovornost i presudnu ulogu starešine, i sprovodimo ih sve doslednije u život, sve više ćemo morati usvajati ovu proširenu formulaciju.

Treće. Ostavio sam za kraj da kažem nekoliko reči o određivanju opštih stavova o položaju vojnika i osnovnim propisima kojima je on regulisan, jer dosadašnje izlaganje o subjektivnoj ulozi dopušta izvesne zaključke. Mislim da je naročito značajno ponovo istaći od kolikog su značaja za donošenje opštih stavova i za eventualno dopunjavanje i izmenu osnovnih propisa od kojih zavisi položaj vojnika — studijski rad i naučna ispitivanja i analize.

Možda će mnoga ispitivanja u ovoj tematici pokazati da su postojeća rešenja dobra, ali i tada će se doći do novih argumenata u objašnjavanju određenih obaveza i dužnosti vojnika ili mera koje preduzimaju komande. Takva objašnjenja su neophodna u radu s vojnicima (i starešinama). Međutim, u jedinicama se nailazi na pojave da starešine upotrebljavaju ovakav »argumenat« u objašnjavanju: »u vojsci se tako mora.« Ovo se ne odnosi na naređenje. Takav i slični odgovori, razumljivo, ne doprinose razvijanju svesti o svesnom usvajanju zadataka i obaveza vojnika. A naša snaga je bila i treba sve više da bude baš u tome. Međutim, starešine se objektivno nađu ponekad u takvom položaju da im gotovo i ne preostaje ništa drugo do takav odgovor. Kada bi im bio stavljen u ruke dobro obrađen materijal, sigurno bi se njime koristili u radu s vojnicima.

Bilo je, na primer, nekoliko slučajeva da su vojnici pojedinih jedinica negodovali zbog slabe hrane ponekad na način koji nije uobičajen u vojsci. Da li je takvo negodovanje (ne ulazeći

u to koliko ga je slab kvalitet hrane izazvao) rezultat izvesnih negativnih uticaja koje su vojnici doneli iz građanskog života i da li se prema takvim reagovanjima vojnika u svakom slučaju pravilno postupilo — na to bi bilo moguće odgovoriti da su bila izvršena obimnija ispitivanja eventualnih propusta koji su bili učinjeni u spremanju hrane, mišljenja starešina, vojnika itd. Zaključci koji bi se na osnovu takvih ispitivanja mogli izvući bili bi od koristi i dobro bi došli i višim komandama i starešinama koje neposredno rade s vojnicima.

Nama je sve više potrebno, pa i kada je u pitanju položaj vojnika, ne samo da poznajemo propise već i da konkretnu praksu snimamo naučnim metodima i podvrgavamo je studioznom ispitivanju, da stalno proveravamo koliko su nađena rešenja prihvatljiva i povoljna sa gledišta potreba Armije, odnosno zadataka narodne odbrane uopšte i zahteva koje nameće naš društveni razvoj.

Verovatno se takav zadatak postavlja u Armiji u istoj onoj oštini kao što se i pred naše društvo postavlja da osigura naučno izučavanje odnosa u preduzeću i drugim društvenim organima i organizacijama, razmatrajući te odnose sa njihovog sociološkog, pedagoškog, psihološkog, političkog i moralnog aspekta. Možda čak i oštrije. Jer na civilnom sektoru je sve šira mreža naučnih ustanova i instituta društvenih nauka koji zahvataju probleme društvenih odnosa. A u nas postoje uglavnom samo naučne ustanove i instituti koji su okrenuti vojnoj tehnici, vojnoj istoriji i ispitivanju osobina ljudi radi odabiranja za izvesne specijalne dužnosti u vojsci. Tome, istina, treba još dodati da je u poslednje vreme dosta učinjeno u pogledu naučnog izučavanja problema obuke i vaspitanja u vojnim školama, a naročito u Politič-

koj školi i na tečajevima moralno-političkog vaspitanja.

Zbog svega toga se opravdano postavlja pitanje nije li vreme da se izučavanju problema uslova života vojnika i njihovog položaja, pored većih i usklađenih napora postojećih organa DSNO i komandi, priđe studioznije, služeći se naučnim metodima u radu.

Ako napravimo malu rekapitulaciju iz onoga što je rečeno, mislim da je moguće navesti da se nalazimo u objektivno povoljnijem položaju od drugih zemalja i armija u pogledu pripreme narodnih masa i vojske za rat, a to važi i kad je u pitanju položaj vojnika u našoj armiji, pa čak i kad zanemarimo faktore moralne prirode. Savremeni rat će, u poređenju sa onim što se od čoveka tražilo u prošlim ratovima, zahtevati novog borca kako po stepenu obučeniosti tako i u pogledu mnogih drugih osobina ličnosti vojnika. Bitna strana tih osobina jeste u zahtevu — više samostalnosti u odlučivanju i više inicijative starešina i vojnika. Nikada ranije nije se taj problem postavljao tako oštro, što je i razumljivo, pošto će to — može se pretpostaviti — zahtevati dinamika borbe u eventualnom budućem ratu. To je danas manje ili više jasno svima u svetu koji se bave problemima narodne odbrane, pripremom stanovništva i vojske za rat, bez obzira na to vršila te pripreme zemlja sa socijalističkim ili kapitalističkim društvenim uređenjem, sprema li se ona za odbrambeni rat ili za agresiju, nalazi li se u bloku ili van njega. Ali razvijati samostalnost ljudi i osigurati mogućnosti za negovanje inicijative — nije zadatak koji se može rešavati ne uzimajući u obzir položaj čoveka u društvu, zahteve koje društvo pred čoveka postavlja. Koliko god da su samostalnost i inicijativa uslovljene intelektualnom sferom i znanjem čoveka, one ne zavise samo od njih. I druge ih stvari takođe uslov-

ljavaju. A presudno je baš to kakvo mesto ima čovek u društvu, u procesu proizvodnje, u tome koliko je on aktivan činilac, koliko se od njega traži i ima za to objektivne mogućnosti da aktivno učestvuje u svim oblicima društvenog života. Naš socijalistički razvoj stvara objektivno najmanje zapreka na putu takvom razvoju ljudi, pa tu i treba tražiti uzroke našem objektivno povoljnijem položaju.

To, naravno, ne znači da smemo potcenjivati mogućnosti drugih. Jer treba biti svestan činjenice da koliko god u nas za takav razvoj ličnosti nema društvenih zapreka — ili je tih zapreka u našoj zemlji manje — ipak nas materijalna osnovica društva sputava.

Zato, bez obzira na neke objektivne prednosti, koje i stihijski moraju pozitivno uticati na rezultate u pripremi stanovništva i vojske za eventualni rat, pa i na položaj vojnika u nas, zadovoljiti se samo time bilo bi štetno i opasno. Svesno nastojanje starešina i drugih subjektivnih faktora na razvijanju samostalnosti i inicijative vojnika mora biti izvanredno intenzivno da bismo postigli željene rezultate i iskoristili objektivne prednosti koje imamo u poređenju sa drugima, a preodoleli izve-

sne teškoće koje treba dobro sagledati da bi stvarno bile prebrođene.

Mislim da nema potrebe upuštati se u objašnjavanje uzajamne veze faktora o kojima je bilo govora. Pored onog što je već rečeno, cilj izlaganja o uslovima koji utiču na položaj vojnika u našoj armiji treba shvatiti u ovom smislu:

— da osnovna i polazna tačka mora biti: koliko će tražena rešenja, u skladu s položajem kakav ima čovek u našem društvu, biti od koristi za Armiju i njeno dalje jačanje (ili koliko mogu štetiti);

— da konkretna rešenja o položaju vojnika zaslužuju pažnju i stalno proveravanje, i to kako ona značajna tako i ona manje značajna;

— da pri usvajanju rešenja treba imati u vidu sve elemente koji govore za i protiv (razlozi političke i moralne prirode, materijalni razlozi, stvorene navike i tradicionalna shvatanja i sl.);

— da razmatranje konkretnih rešenja o položaju vojnika ne mora značiti da se teži i njihovoj izmeni. Ako se pokaže da je neko dosadašnje rešenje jedino moguće, analiza i preispitivanja neće nove argumente, kojima će se ono moći još bolje objašnjavati i realizovati u praksi.

